
EL SANTUARI DE LA MARE DE DÉU DE BELLMUNT

MERCÈ LÓPEZ DALDA

El Santuari de la Mare de Déu de Bellmunt pertany a la Parròquia de St. Pere de Torelló (Osona) i està situat en la Serralada que porta el mateix nom, frontera geogràfica entre el Ripollès i Osona, restant per una banda l'esmentat poble de St. Pere, i per l'altra, el poble de Vidrà.

Actualment, l'accés al Santuari es fa des de Sant Pere, per una carretera oberta fa uns 15 o 16 anys, però abans es feia des del vessant de Vidrà.

Durant molts anys s'han escrit moltes coses dedicades a la Mare de Déu de Bellmunt –a part de les llegendes–, la qual cosa deixa veure la tradició d'un poble, que no necessàriament va lligada a un sentiment religiós. Tot i que aquest és latent, hi ha el costum de realitzar una serie d'actes simplement perquè sempre s'han vist fer en diverses generacions, i per cadascuna d'aquestes el fonament és diferent.

El temps ha anat passant i també ha anat canviant amb la gent l'aspecte de la muntanya i de l'església.

LES LLEGENDES DE COM ES VA TROBAR LA MARE DE DÉU DE BELLMUNT

En realitat, no hi ha documents històrics que verifiquin la troballa de la imatge, com passa en molts altres casos semblants, tal vegada perquè no es va aconseguir res o potser perquè es van perdre. Així doncs, hem de recórrer a la tradició que explica que aquesta imatge la varen fer Sant Marc i Sant Mateu, i que després d'haver estat molt temps amagada a Alexandria, un home la va portar d'allí, fent molts miracles amb ella mentre la transportava, dipositant-la i amagant-la de nou al Puig de Serra Granyada, on la va trobar un pastor de la Masia del Serrat. Aquest va veure una gran llum que brillava durant les nits en aquell lloc, i també un eixam de formigues alades que no es movia fins que morien.

Allí enterrada hi havia la imatge. Un cop trobada, es va traslladar al poble de Sant Pere, d'on miraculosament va desaparèixer dues vegades, reapareixent sempre al mateix lloc, per indicar que allà volia ser honorada i venerada.

Es va aixecar una petita capella en el mateix punt de Serra Granyada en què fou trobada i començaren a venerar-la els romeus, sobretot santperencs. La devoció anà en augment i es va construir una capella més gran, prop de la que ja hi havia.

Això és el que explica la llegenda, encara que en principi, en els evangelis, no es parla mai de Sant Marc i Sant Mateu com a escultors.

En Joan Amades en recull una altra versió, no molt diferent de l'anterior, possiblement complementària, que tot seguit resumeixo:

La imatge de la Mare de Déu fou portada per un alexandri en un vaixell i, en el moment de posar-la dins d'ell, va fer un resplendor tan fort, que a mitjanit semblava el mig del dia.

Va anar per tots els mars, i sempre amb aquella llum. Però quan varen passar davant la costa catalana, el llum s'apagà i el mariner va entendre que es volia quedar aquí. Va baixar i va veure un llum molt fort en una muntanya llunyana, on la portà, i on encara roman avui.

És molt possible que la imatge fos amagada en alguna època de

persecució religiosa, –parlem dels voltants del 711–, i que després, durant la Reconquesta, al segle IX, es donaren aquesta sèrie d'aparicions miraculoses de moltes de les imatges que havien estat amagades pels homes pietosos, segles abans.

El que sí està clar és que el santuari no passa desapercbut pels santperencs al llarg dels segles, ja que se'n dóna constància, pels testaments, donacions, ex-vots, i tota una sèrie de documents.

Tots els santuaris, ermites, sants i devocions, estan envoltats de llegendes i dites, que avui fins i tot ens resulten curioses, tal com la següent, en forma de vers, i que fa referència als motius de la gent d'uns quants pobles d'Osona i del Ripollès:

«A Sant Pere, bullfarines,
 esclatats a Sant Vicenç,
 a Torelló pescallunes,
 a Manlleu son tots cadells.
 A Sant Quirze son xerraires,
 a Besora mentiders,
 a Vidrà son saltamarges
 a Llahers encara més» ⁽¹⁾

El nom *bullfarines* ve pel caporal a qui és confiada la defensa de les terres de la Vola i Sant Pere, que respon a la noble casa Bullfarines, emparentada llavors amb els barons de Pinós i amb les nobles famílies del país, la qual, segles a venir és de veure en la persona de Tomàs Bullfarines, qui firmà a les Corts de Barcelona del 1701.

Aquest motiu acabà desapareixent, i es canvià pel de «soquerracristos», l'origen del qual es troba en la següent llegenda:

S'esqueia un temps de gran secada. Feia mesos i mesos que no plovia i els rius Ges i Fornés eren gairebé eixuts. Les fonts del terme, àdhuc les de cabal perenne, s'anaven escolant progressivament, ocasionant grans penúries al poble i a les pagesies. Calgué, doncs, com en tantes altres ocasions, recórrer a l'ajuda divina.

Amb aquesta finalitat, la parròquia organitzà una processó de pregarries fins a Bellmunt, en la qual haurien de participar la major part dels feligresos. La imatge del Sant Crist, existent en un altar de la

parròquia, bon xic malmesa pel pas dels anys, fou policromada novament car havia de presidir la processó.

Arribà el dia assenyalat, que de bell antuvi es presentà seré i quiet de vents. De bon matí, s'inicià la processó, amb tanta assistència que, quan els ganfarons tramuntaven la Redorta, encara hi havia gent i les autoritats que eixien de la parròquia. I és que, a la gent de Sant Pere, s'hi afegiren els coterranis de La Vola, Sant Vicenç i Sant Feliu de Torelló. Un cop tots a Bellmunt, l'espectacle era commovedor. Mai no s'havia vist una tan gran gernació en aquells cims de muntanya.

Amb gran devoció i capteniment, foren celebrats els actes religiosos, implorant la pluja. La gran gentada, no podent encabir-se en la petita església, ocupà tot el baluart, i el cim de Serra Grenyada era un formiguer de gent.

A l'hora de dinar, la gran gentada, en petits grups, ocupant tots els indrets de la muntanya, ja s'adonà que el temps experimentava un canvi. Una gran nuvolada es congriava al damunt del Puigsacalm i s'anava inflant més i més tant pel cantó de Cabrera com pel de Milany. Dues hores més tard, el sostre de núvols negres envaïa tota la Vall del Ges i per l'indret de Ciuret començava a llampegar amb continuïtat.

Tothom augurava la tempesta de pluja tant de temps esperada i, a correuita, s'organitzà el cant dels goigs i de la salve, i com que el rebombori atmosfèric s'anava intensificant i esdevenia més proper, es donà l'ordre de retorn, enmig de la joiosa satisfacció pels xafecs d'aigua que es veien venir i que ja deixaven xops els termes de Pla Traver.

La davallada per la costa de Passafarina era impressionant pel renou de la gent esbarriada per camins i dreceres, i quan el gros de la comitiva deixava ja enrera el padronet de la Mare de Déu de Montserrat, l'aigua ja queia a bots i barrals. Els portants del Sant Crist s'afanyaven més i més, i en arribar a l'hostal del Malgovern, l'hostaler els oferí mantes i tapaboques per tal d'embolicar la imatge i protegir-la d'una possible pedregada. En desbandada, la gran gernació s'aplegà a l'església parroquial, on s'hi havia de cantar el Tedeum en acció de gràcies per la pluja benefactora.

Aleshores, es desembolicà el Sant Crist, i tingueren una gran sorpresa: en treure les mantes i els tapaboques protectors, s'adonaren que a la pintura, encara tendre, s'hi havia adherit la pelussa dels embolcalls, deixant la imatge ben peluda de cap a peus. Davant de tal contrarietat, com que la imatge havia de presidir el Tedeum, calgué prendre una ràpida decisió i aquesta se li acudí al bon sagristà, i fou la de socarrar amb el foc de les espelmes la pelussa que cobria la imatge. La feina fou efectiva, i ben aviat el Sant Crist restà en condicions de presidir l'acció de gràcies des l'altar major, com si res no hagués esdevingut.

El fet tingué gran resonància, i fou esbombat consegüentment per tota la rogalia, i d'ell la dita popular que els santperencs eren «soque-rracristos», qualificatiu que, contràriament del que pot aparentar, és més aviat dignificant i no gens menyspreable.

LA LLEGENDA DE LA MARE DE DÉU DE LES ALADES

Al costat del santuari de Bellmunt, on es venera la patrona de St. Pere de Torelló, hi ha el cim de Serragrenyada, que ostenta un modest pedronet dedicat a la Mare de Déu de les Alades. En el mateix cim, hi ha també una creu monumental erigida en substitució de la que hi fou bastida l'any 1913, durant els actes commemoratius de la Pau que Constantí oferí als cristians de la seva época.

Com s'explica el nom de les Alades donat a la imatge de la Mare de Déu que venera l'alterós pedronet?

Bé, expliquem-ho: Cada any, quan tomba l'estiu, a les darreries d'agost o primeries de setembre, segons les circumstàncies metereològiques, grans estols de formigues alades s'enfilen muntanya amunt, obeint els seus signes fisiològics, i un cop al cim de Bellmunt van morint progressivament en quantitats sorprenents. El fenomen es va repetint cada any des de temps immemorials, i com que el cim de Serragrenyada era el lloc preferit per l'holocaust de les formigues, fa molts anys que els bons santperencs hi bastiren un pedronet dedicat a la Mare de Déu de les Alades. I aquest fet, repetit any darrera any,

ha estat explicat de moltes maneres, i fins i tot s'hi han vist prodigis i miracles, tals com els que explicava el Pare Camós, en el segle XV, en el seu llibre *El Jardín de María*.

Per la nostra part, hem de dir que aquest fenomen no és exclusiu del cim de Bellmunt, sinó que es repeteix cada any a molts indrets, tals com la muntanya de Sant Antoni a Sant Joan de les Abadesses, i sobretot al cim de Sant Miquel de les Formigues, a Sant Hilari Sacalm, en el qual els excursionistes d'aquella població exigiren una creu voltada de formigues alades fetes de ferro forjat.

LA LLEGENDA DE «HI ERA DE MASSA»

Dessota el Santuari de Bellmunt, per l'indret de tramuntana, hi ha un coll que separa els aiguavessos del sot de Canamàs (riu Ges), del sot de les Gargantes (riu Ter). Se'n diu coll de «Hi era de massa». És un topònim ben curiós, que té el seu origen en un fet esdevingut en els temps feudals i que la veu popular ha mantingut fins els nostres dies.

Es diu, doncs, que en temps força remot, la data del qual no es pot concretar, regia els destins del castell de Besora un senyor feudal de conducta despòtica i cruel vers els seus subordinats. Aquests, cansats de tants atropellaments i ignomínies, es reuniren secretament en el «Camp del consell», i acordaren desfer-se de llur amo definitivament.

La vigília del seu sant hi hagué cacera general del senglar, i en ésser al coll situat al peu del santuari, en lloc d'atacar la fera fou agredit i mort l'amo i senyor de la contrada. El tribunal hi prengué part i a la pregunta de «qui l'ha mort?», respongué el poble unànimament «Besora!» «Per què l'ha mort? perquè hi era de massa».

I d'aleshores ençà del coll i de la masia allí existent (avui en runes), se li dóna aquest singular qualificatiu.

Hi ha una altra versió popular que explica que, a més del caràcter despòtic i cruel del senyor de Besora, aquest tenia el dret de cuixa sobre les noies del lloc, i això va ajudar al cansament dels subordinats i a decidir la seva mort.

LA LLEGENDA DELS TRAGINERS

El Santuari de Bellmunt guarda en el vestíbul que hi ha abans d'entrar a l'església, unes llargues cadenes i grillons, que són testimoni d'uns fets prodigiosos esdevinguts molts segles enrera. Vegeu si en fa d'anys, que en l'inventari practicat al santuari l'any 1428 ja hi constaven tal com són ara. L'una cadena pesa 13'60 quilos, i l'altra 6'40, i medeixen, respectivament, 34 i 24 pams.

Aquest singular prodigi, obrat per la Mare de Déu, fou molt popularitzat en les passades centúries, essent glossat per un poeta anònim, que en belles estrofes explicava les seves incidències. Fa molts anys, a finals del segle passat, en Pere Puig, director de l'orquestra de St. Pere, hi va posar música tal com inserim al final de la poesia.

«En són traginers
de la vall canera
vénen de tragí,
vénen de l'Auvèrnia;
vénen, etc.

Els matxos que menen
porten cascavells,
gasten gran fatxenda,
manteta i doberta;
porten, etc.

Al del plomall blanc
l'aigua se l'emmena,
reclamen als Sants
que per patrons tenen;
reclamen, etc.

La justícia ho sap,
els ha anat a prendre,
els han agafat,
i a la presó els menen:
en les mans grillons,
i en el coll cadenes;
en les mans, etc.

A la mitja nit
gran claredat veuen,
la Mare de Déu
que els ha anat a veure,
les claus a les mans
com escarcellera;
les claus, etc.

Els presos se'n van,
ja en passen la serra;
Moreu va al davant,
Jordi va al darrera;
Moreu va, etc.

Ningú no ho vist
sinó una donzella,
que en prenía el sol,
a la vora de l'era;
que en prenía, etc.

—No t'espantis, no,
que ja veig la Verge,
Reina de Bellmunt,
de cels i de terra;
Reina de, etc.

Ella en fa un gran crit
a l'escarcellera,
i els presos se'n van,
ja en passen la serra;
Moreu va al davant,
Jordi va al darrera.

En sent dalt del cim
entren a l'església,
deixen els grillons,
deixen les cadenes;
deixen, etc.

Moreu se girà:
—Jordi, no segueixes?
—No puc caminà
ni trepitjà en terra
de tan carregat
amb aquestes cadenes;
de tan carregat, etc.

Troben tot baixant
els qui els perseguixen.
oh! prodigi gran,
no els varen conèixer:
oh! prodigi, etc».

Les llegendes anteriors han estat recollides per diferents autors, aquestes en concret per en Ramon Vinyeta ⁽²⁾.

En l'obra d'Antoni Vila i Sala ⁽³⁾, s'explica que segons un pagès del Manso Comas, de la parròquia de St. Pere de Torelló, aquests traginers els agafaven a Vallfogona i els tancaven al castell de Milany i que eren naturals d'aquesta comarca, perquè invocaven a la Verge de Bellmunt. Sembla ser que per les rodalies de Bellmunt hi ha unes valls que els seus noms són semblants als noms que apareixen a la cançó. Sembla ésser que la justícia els va agafar perquè eren cristians, això fa pensar que el fet esdevingués en un època de persecució religiosa; podrien ser els Albigesos, enemics del culte als Sants i a la Verge.

FUNCIONAMENT INTERN I MANTENIMENT DEL SANTUARI (Segles XVI-XIX)

No solament hi havia una ermita en l'època passada, també hi havia un lloc en el que vivia un ermità i la seva família, i un altre on podien descansar els feligresos.

Al santuari hi havien uns obrers fixos i uns ermitans que eren elegits d'una manera concreta.

«Lo administrador o obrer principal y nato de la capella de la Verje de Bellmunt ha sigut sempre, dom de dret li pertoca, lo senyor Rector d'aquesta parroquia de St. Pere de Torelló. No obstant, desde temps immemorial hi han hagut a més els seus obrers laichs de dita capella, que han sigut sempre dos parroquians d'aquesta parroquia de St. Pere, l'un propietari de les masies, y l'altre menestral del poble. Trobem ja l'existència de dits obrers en el segle XV, com per exemple en lo any 1441, que exercian dit càrrech en Pere Joan de Puig de Canet i en Francesch Serradorta (...) Aquests obrers tenien y tenen a llur càrrech la administració del santuari, baix les ordres e inspecció del senyor Rector, a qui han de donar comptes de dita administració (...)

El modo com se feya la elecció d'obers, era lo següent: Als primers dies del mes de juliol (primer diumenje), se reunien al só de la campana lo senyor Rector de la iglesia de St. Pere y los obrers de la mateixa en dita iglesia, y allá en presencia de tots los qui volien presenciari lo acte, s'extreyan a sorts los noms dels nous obrers de dita capella de Bellmunt (...) una volta elegits, no entren en possessió del seu càrrech fins uns quinze dies més tart, en que congregats a la casa rectoral los vells i los nous, els primers rendien comptes, entregaven los diners sobrants als segons, juntament amb la clau del calaix de la sagristia (...).

Aquesta forma va caure en desús cap el 1830 i a partir de llavors els obrers els elegia personalment el rector.

Respecte als ermitans, sempre han estat elegits pels obrers d'acord amb el rector de la parròquia. Encara i que les seves funcions han canviat amb el temps, bàsicament sempre era igual: «debien ells tenir en condret a dita hermita y capella, tenir en ella provisió de llenya treta del bosc de la Mare de Déu pels seus romeus, poguenlos vender comestibles a preus rahunables (...)» ⁽⁴⁾

CONCLUSIÓ

«Los santos de importancia para las colectividades son imágenes que ocupan lugares concretos en el paisaje, ya sea en capillas o en iglesias parroquiales. Hay muchas de tales devociones con una base espacial localizada geográficamente. Con el tiempo cada una ha llegado a poseer un “territorio de gracia”, un área en la cual su beneficioso poder parece ponerse particularmente de manifiesto. Tales imágenes, aunque no son las únicas de la vecindad, están consideradas especialmente poderosas, son las “imágenes de devoción”, y donde se localizan, “santuarios”.

(...) Son contribuciones culturales, pueden haber sido levantadas por cualquier gente que ya ha desaparecido, pero el santuario permanece, las leyendas se recuerdan todavía, las prácticas devotas ligadas a ellos persisten. Como símbolos de identidades sociales (...). Son casi objetos totémicos que corporizan en cierto modo la esencia de la humanidad de sus devotos (...), son una especie de cáscara cultural (...)» ⁽⁶⁾.

És interessant constatar com cada poble té un santuari propi, veure *in situ* el que suposa el costum, la tradició, el que la gent gran et diu que ha fet des de petita, que sempre s'ha fet i que ja no en recorden el principi.

Tots els habitants coneixen les llegendes del seu santuari, tots han pujat moltes vegades, encara hi pugen, gent de tota classe i condició, caminant o en cotxe.

Hi ha voluntat que això no es perdi, que no desaparegui mai. Fins i tot la gent més jove tenen una estimació especial, fan promences, per exàmens, per amors, etc.

Realment, es pot dir que Bellmunt és un lloc d'identificació social que lliga a 2.010 persones de forma intensa, potser és l'única cosa que els manté units, potser és l'única cosa que nua les disperses voluntats dels santperencs.

NOTES

- (1) Fortià SOLÀ: *Història de Torelló*. Vol I, Barcelona, 1947, pàg. 315.
- (2) Ramon VINYETA: *Llegendes i tradicions de la Vall del Ges i dels seus contorns*. Torelló, ed. Celblau, 1979.
- (3) Anton VILA i SALA: *Història i àlbum del Santuari de Ntra. Sra. de Bellmunt*. Barcelona, 1904.
- (4) id.
- (5) Els administradors en «Programa de festes de Sant Pere de Torelló de 1955».
- (6) Christian WILLIAMS: *Religiosidad popular*. Madrid, Ed. Tecnos, 1978.

BIBLIOGRAFIA I FONTS CONSULTADES

- AMADES, Joan: *Mares de Déu trobades a Catalunya*. Barcelona, ed. Selecta-Catalònia, 1989.
- CATALUNYA ROMÀNICA. Vol. II (pp. 66-68).
- ENCICLOPÈDIA CATALANA. Vol. III (Pàg. 518). Barcelona, 1987.
- FÀBREGAS, Xavier. *Tradicions, mites i creences dels catalans: la pervivència de la Catalunya ancestral*. Barcelona, ed. 62, 1979.
- GEOGRAFIA DE CATALUNYA. *Sant Pere de Torelló*. Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1984.
- OLLICH, Imma, i altres. *Història d'Osona*. Vic, ed. Eumo, 1984.
- RIFA, Fina i CORMAND, Josep: *Camina que caminaràs*. Barcelona, Centre Excursionista de Catalunya, ed. Montblanc-Martín, 1978.
- SOLÀ, Fortià: *Història de Torelló*. Barcelona, Gráficas Marina, 1947. Vols. I i II.
- VILA i SALA, Anton (Rv): *Història i àlbum del santuari de Ntra. Sra. de Bellmunt de la Parròquia de Sant Pere de Torelló*. Barcelona, Impremta Josep Cunill, 1904.
- VINYETA, Ramon: *Llegendes i tradicions de la Vall del Ges i dels seus contorns*. Torelló, ed. Celblau, 1979.
- WILLIAMS, Christian: *Religiosidad popular*. Madrid, ed. Tecnos, 1978.
- PROGRAMES DE FESTES DE SANT PERE DE TORELLÓ, dels anys 1955, 1961, 1963, 1979, 1980, 1981, 1982, 1984 i 1986.